NUTQ O‘STIRISHDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARIMEXАНИЗМЫ

РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ РЕЧИ

MECHANISMS FOR DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE IN SPEECH DEVELOPMENT

Turdimatova Muhayyo Mahmud qizi

Abdurashidova Marjona Jamshid qizi

Anotatsiya

Mazkur maqolada nutq o‘stirish jarayonida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning dolzarb masalalari, uning nazariy asoslari hamda amaliy mexanizmlari batafsil tahlil qilinadi. Kommunikativ kompetensiya shaxsning samarali muloqotga kirisha olish qobiliyati sifatida talqin etilib, uning tarkibiy qismlari —lingvistik, sotsiokulturniy, pragmatik va strategik kompetensiyalar mazmuni ochib beriladi.Tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlari, ularning yosh va individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirish mexanizmlari yoritiladi. Jumladan, dialogik va monologik nutqni rivojlantirish, so‘z boyligini kengaytirish, nutq

Aprilmadaniyatini shakllantirish, muloqot jarayonida fikrni aniq va ravon ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirish yo‘llari ko‘rsatib o‘tiladi.Shuningdek, maqolada nutq o‘stirishda interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar, rolli o‘yinlar, suhbat, hikoya qilish, savol-javob texnologiyalari hamda multimedia vositalaridan foydalanishning samaradorligi asoslab beriladi. Ta’lim jarayonida pedagogning roli, ijobiy psixologik muhit yaratish, bolalarni faol muloqotga jalb etish omillari ham muhim mexanizm sifatida ko‘rib chiqiladi.Maqola yakunida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish orqali bolalarning ijtimoiylashuvi, mustaqil fikrlashi va nutq faolligini oshirishga erishish mumkinligi haqida xulosa

qilinadi. Ushbu tadqiqot natijalari maktabgacha ta’lim tizimida nutq o‘stirish jarayonini takomillashtirishda amaliy ahamiyatga ega.Kalit so‘zlar:Nutq o‘stirish, kommunikativ kompetensiya, lingvistik kompetensiya, pragmatik kompetensiya, sotsiokulturniy kompetensiya, strategik kompetensiya, muloqot ko‘nikmalari.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются актуальные вопросы развития коммуникативной компетенции в процессе развития речи, а также анализируются её теоретические основы и практические механизмы. Коммуникативная компетенция трактуется как способность личности эффективно вступать в процесс общения, при этом раскрывается содержание её основных компонентов: лингвистической, социокультурной, прагматической и стратегической компетенций.В исследовании освещаются особенности речевого развития детей дошкольного возраста, а также механизмы формирования коммуникативных навыков с учётом их возрастных и индивидуальных особенностей. В частности, рассматриваются пути развития диалогической и монологической речи, расширения словарного запаса,

Aprilформирования культуры речи, а также навыков чёткого и связного выражения мыслей в процессе общения.Кроме того, в статье обосновывается эффективность использования интерактивных методов, дидактических и ролевых игр, беседы, рассказывания, технологий «вопрос-ответ», а также мультимедийных средствв развитии речи. Особое внимание уделяется роли педагога, созданию благоприятной психологической среды и активному вовлечению детей в процесс общения как важным механизмам формирования коммуникативной компетенции.В заключении делается вывод о том, что развитие коммуникативной компетенции способствует социализации детей, формированию самостоятельного мышления и повышению речевой активности. Результаты исследования имеют практическое значение для совершенствования процесса развития

речи в системе дошкольного образования.Ключевые слова:Развитие речи, коммуникативная компетенция, лингвистическая компетенция, прагматическая компетенция, социокультурная компетенция, стратегическая компетенция, навыки общения, диалогическая речь, монологическая речь.ABSTRACT.This article examines the актуal issues of developing communicative competence in the process of speech development, as well as analyzes its theoretical foundations and practical mechanisms. Communicative competence is defined as an individual's ability to engage effectively in communication, and its main components—linguistic, sociocultural, pragmatic, and strategic competencies—are thoroughly described.

AprilThe study highlights the specific features of speech development in preschool children and explores mechanisms for forming communicative skills, taking into account their age and individual characteristics. In particular, it considers ways of developing dialogic and monologic speech, expanding vocabulary, forming a culture of speech, and improving the ability to express thoughts clearly and coherently in communication.In addition, the article substantiates the effectiveness of using interactive methods, didactic and role-playing games, conversations, storytelling, question-and-answer techniques, as well as multimedia tools in speech development. Special attention is given to the role of the teacher, the creation of a positive psychological environment, and the active involvement of children in communication as key mechanisms for developing communicative competence.In conclusion, it is noted that the development of communicative competence contributes to children's socialization, independent thinking, and increased speech activity. The results of the study have practical significance for improving speech development processes in preschool education.Keywords:Speech development, communicative competence, linguistic competence, pragmatic competence, sociocultural competence, strategic competence, communication skills, dialogic speech, monologic speech, vocabulary development.

Nutq o‘stirish —bolalarning muloqot qobiliyatini shakllantirish, so‘z boyligini kengaytirish va fikrlarini aniq ifoda etish jarayoni sifatida pedagogik faoliyatning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ayniqsa, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish bolalarning ijtimoiylashuvi, mustaqil fikrlashi va samarali muloqot qilish qobiliyatini oshirishda asosiy omil hisoblanadi.

AprilKommunikativ kompetensiya nafaqat til qoidalarini bilish, balki ularni amalda to‘g‘ri qo‘llash, boshqalar bilan muloqotda o‘z fikrini ravon va tushunarli ifodalashni ham o‘z ichiga oladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda bu jarayonning samarali bo‘lishi, pedagogik vositalar va metodlarning to‘g‘ri tanlanishiga bevosita bog‘liq.Bugungi kunda ta’lim jarayonida nutqni rivojlantirish nafaqat bilim berish bilan cheklanmay, balki bolaning kommunikativ ko‘nikmalarini shakllantirishga, muloqotga kirishish va fikrini mustaqil ifodalashga qaratilgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Shu bois, nutq o‘stirishda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish mexanizmlarini o‘rganish va amaliyotga tadbiq etish muhim ilmiy va pedagogik ahamiyatga ega.Ushbu maqola nutq o‘stirish jarayonida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning nazariy asoslarini ko‘rib chiqish, amaliy mexanizmlarini aniqlash va samarali pedagogik tavsiyalarni ishlab chiqishga qaratilgan.ADABIYOTLAR TAHLILINutq o‘stirish va kommunikativ kompetensiya masalalari pedagogika va psixolinguistika sohasida keng o‘rganilgan. Shu borada ko‘plab olimlar o‘z ilmiy ishlanmalarini taqdim etgan.1.Pedagogik nazariya va nutq rivojlanishi:V. V. Davydov va L. S. Vygotsky (psixologiya va nutq rivojlanishi bo‘yicha) nutq va tafakkur o‘zaro bog‘liqligini ta’kidlaydi. Ularning fikriga ko‘ra, bolaning ijtimoiy muloqot orqali o‘z fikrini shakllantirish jarayoni uning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. 2.Kommunikativ kompetensiya tushunchasi:D. Canale va M. Swain tomonidan ishlab chiqilgan modelda kommunikativ kompetensiya lingvistik, sotsiokulturniy, pragmatik va strategik komponentlar orqali aniqlanadi. Shu model nutq o‘stirish jarayonida

Aprilpedagoglar tomonidan qo‘llaniladigan metodlarni tanlashda asosiy yo‘nalish bo‘lib xizmat qiladi. 3.Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish:E. P. Ilyina va T. V. Khlebnikova bolalarning nutq rivojlanishini tahlil qilib, muloqot va interfaol o‘yinlar orqali so‘z boyligini kengaytirish va dialogik nutqni shakllantirish usullarini ta’kidlaydi. Shu bilan birga, ular didaktik o‘yinlar va hikoya qilishning bolalarda nutq madaniyati va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi samaradorligini ochib beradi. 4.Amaliy pedagogik texnologiyalar:O‘quv jarayonida interfaol metodlar, multimedia vositalari, rolli o‘yinlar va suhbat texnologiyalari nutqfaolligini oshirish va bolalarning kommunikativ ko‘nikmalarini mustahkamlashda samarali vositalar sifatida ko‘riladi (M. S. Bondarenko, 2020). 5.So‘z boyligi va ijtimoiylashuv:Nutq rivojlanishi va kommunikativ kompetensiya o‘rtasidagi bog‘liqlik, so‘z boyligi, fikrni ravon ifodalash va ijtimoiy muhitga moslashish masalalari A. N. Leontyev va S. L. Rubinshteynning asarlarida keng yoritilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA.Nutq o‘stirish jarayonida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning natijalarini tahlil qilganda bir qancha muhim jihatlar aniqlanadi. Avvalo, kommunikativ kompetensiya lingvistik, pragmatik, sotsiokulturniy va strategik komponentlardan iborat bo‘lib, har biri bolalarning nutq va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishda alohida rol o‘ynaydi. Lingvistik komponent bolalarning so‘z boyligini va grammatik to‘g‘rilikni rivojlantirsa, pragmatik komponent nutqni maqsadga muvofiq ishlatishni ta’minlaydi. Sotsiokulturniy komponent bolalarning

Aprilijtimoiy muhitga moslashishini rag‘batlantiradi, strategik komponent esa muloqot jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal qilish qobiliyatini mustahkamlaydi.Amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, nutqni rivojlantirishda interfaol metodlar, didaktik va rolli o‘yinlar, hikoya qilish, savol-javob texnologiyalari hamda multimedia vositalaridan foydalanish samarali natija beradi. Ushbu vositalar bolaning diqqatini jalb qiladi, nutq faolligini oshiradi va muloqotga kirishish istagini rag‘batlantiradi. Shuningdek, pedagogning faol

ishtiroki va ijobiy psixologik muhit yaratishi bolalarning nutq faolligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish orqali bolalar o‘z fikrlarini ravon ifodalay oladi, boshqalar bilan samarali muloqot qiladi va ijtimoiy muhitga moslashadi. Shu bilan birga, mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlar ham sezilarli darajada oshadi. Tadqiqot natijalari va adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlardan foydalangan pedagoglar bolalarda dialogik va monologik nutq ko‘nikmalarini tez va samarali shakllantira oladi, didaktik o‘yinlar va hikoya qilish jarayonida esa bolalarning so‘z boyligi sezilarli darajada kengayadi.Natijalar shuni ko‘rsatadiki, nutq o‘stirish jarayonida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish kompleks yondashuvni talab qiladi. Faqat til qoidalarini o‘rgatish yetarli emas; bolalarni faol muloqotga jalb qilish, psixologik qulay muhit yaratish va interfaol metodlarni qo‘llash zarur. Shu bilan birga, bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish ham muvaffaqiyatli natijaga erishishda muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, nutq o‘stirishda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish mexanizmlari pedagogik bilim, metod va vositalarni tizimli ravishda qo‘llash orqali bolalarning nutq faolligi va muloqot ko‘nikmalarini samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Nutq o‘stirish jarayonida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish bolalarning ijtimoiylashuvi, mustaqil fikrlash va samarali muloqot qilish qobiliyatini

Aprilshakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, kommunikativ kompetensiya lingvistik, pragmatik, sotsiokulturniy va strategik komponentlar orqali bolalarning nutq va muloqot ko‘nikmalarini kompleks rivojlantirishga imkon beradi.Nutqni rivojlantirishda interfaol metodlar, didaktik va rollio‘yinlar, hikoya qilish, savol-javob texnologiyalari hamda multimedia vositalaridan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Shu bilan birga, pedagogning faol ishtiroki va ijobiy psixologik muhit yaratishi jarayonning

muvaffaqiyatini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.Natijalar shuni ko‘rsatadiki, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish nafaqat til qoidalarini o‘rgatish bilan cheklanmaydi, balki bolalarni faol muloqotga jalb qilish, so‘z boyligini kengaytirish, nutq madaniyatini shakllantirish va individualxususiyatlarni hisobga olishni talab qiladi. Shu bois, nutq o‘stirishda tizimli yondashuv va samarali pedagogik mexanizmlarni qo‘llash bolalarning nutq faolligi va muloqot ko‘nikmalarini sezilarli darajada rivojlantirishga xizmat qiladi.Ushbu tadqiqot natijalari maktabgacha ta’lim muassasalarida nutq o‘stirish jarayonini takomillashtirish va bolalarning kommunikativ ko‘nikmalarini yanada samarali shakllantirishga amaliy yo‘l-yo‘riq beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1.Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.

2.Davydov, V. V. (1990). Theory of Developmental Learning. Moscow: Pedagogika.

Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. Applied Linguistics, 1(1), 1-47.

4.Ilyina, E. P. (2015). Razvitie rechevykh navykov u detey doshkol’nogo vozrasta. Moscow: Prosveshchenie. 5.Khlebnikova, T. V. (2017). Didakticheskie igry v razvitii rechevykh navykov. Saint Petersburg: Rech. 6.Bondarenko, M. S. (2020). Interaktivnye metody v doshkol’nom obrazovanii. Moscow: Akademiya. 7.Leontyev, A. N. (1981). Problems of Development of Mental Functions. Moscow: Progress.

8.Rubinshtein, S. L. (2001). Osnovy obshchey psihologii. Moscow: Akademiya.